

Közel s távol. Online kommunikációs színterek hatása a
párkapcsolatokra

BUA 727

Előszó	3
1 Bevezetés	3
1.1 Módszerek	4
1.1.1 Gyakorlati módszerek	4
1.2 Elméleti háttér.....	5
1.3 Feldolgozott szakirodalom.....	5
2 Párkapcsolatok és kommunikáció	6
2.1 „Az intimitás kódolásáról”	7
2.2 Interperszonális kommunikáció	8
2.3 (Pár)kapcsolatok és online kommunikáció	9
2.4. Hálózat és rendszer: két technikai és egyben filozófiai jellemző	11
3 Távkapcsolatok és kommunikáció	14
3.1 Közel hozható-e a távol?.....	15
3.2 Távkapcsolatok az internet megjelenése előtt.....	18
3.3 Távkapcsolatok az internet korában	20
4 Összegzés	25
4.1 A hipotézis felülvizsgálata	25
4.2 A kutatás folytatásának lehetséges irányai	26
5 Felhasznált szakirodalom.....	26
Mellékletek	28

Előszó

Emberek kommunikációjával, egymáshoz fűződő viszonyaival foglalkozni érdekes és izgalmas, főleg, ha egy olyan kellemesen hangzó témával állok szemben, mint a párkapcsolati, ezen belül a távkapcsolatban élő személyek kommunikációja. A téma számomra pozitív kisugárzással bír, hiszen a távkapcsolat a tér- és idődimenziót áthidaló, mindenek felett álló szerelmet juttatja az ember eszébe. Először. Másodjára pedig azt a számos dilemmát, amelyeket a helyzet feltételezhetően magában hordoz. Jelen dolgozat elsősorban a kommunikációt érintő kérdéseket igyekszik feldolgozni, pontosabban arra a kérdésre igyekszem válasz(oka)t találni, hogy milyen jellegzetességekkel bír maga a távkapcsolati kommunikáció? Milyen különbségek figyelhetők meg annak hatására, hogy az internet mindennapjaink szerves részévé vált? Hogyan lehet az online kommunikáció a távkapcsolatban élő személyek legjobb barátja, vagy netán a harmonikus párkapcsolat alattomos rombolója?

A témaválasztás személyes motivációja az volt, hogy saját meglátásom alapján napjainkban egyre több párkapcsolatban jön létre olyan ideiglenes élethelyzet, amelynek hatására a felek egymástól távol kénytelenek élni. Tehát a téma aktualitása adott, a hozzá kapcsolódó kutatás pedig igyekszik ezt a jelenséget minél részletesebben körüljárni és értelmezni.

1 Bevezetés

Jelen dolgozat egy alapkutatásra épül, amely esettanulmányok elemzésén és a vonatkozó szakirodalom feldolgozásán keresztül hivatott bemutatni az online kommunikáció főbb hatásait az interperszonális kommunikációban, pontosabban olyan párkapcsolatok kommunikációját illetően, ahol a felek leggyakrabban használt kommunikációs csatornája az Internet. Mivel egyfajta felderítésről van szó, a kutatás eddigi szakaszának lényege leginkább az elméleti megalapozás, tehát kulcsfogalmak kiemelése és azok magyarázata volt, valamint ezek összekötése az eddigi gyakorlat eredményeivel, azaz az elkészült interjúk által levonható következtetésekkel.

A vizsgálat jelenlegi célja az összehasonlítás, így a mintában két csoport szerepel: az egyik csoport tagjai az internet megjelenése előtt éltek távkapcsolatban, a másik csoportban

pedig olyan személyek szerepelnek, akik a kapcsolattartás egyik formájaként az internetet használják.

Hipotézisem a következő: A távkapcsolati forma az internetes kommunikációs lehetőségek megjelenésével jelentősen átalakult. Az online kommunikációs lehetőségek alkalmazása átalakítja a párkapcsolati kommunikáció struktúráját, valamint a térhez és időhöz való viszonyt. A kutatás kérdésköre e különbségek leírására és elemzésére irányul.

1.1 Módszerek

1.1.1 Gyakorlati módszerek

Kutatásaim szerint a választott téma nem rendelkezik explicit szakirodalmi háttérrel a távkapcsolatokra vonatkozóan, valamint nem lelhetők fel kapcsolódó olyan kutatási eredmények, amelyek az általam választott módhoz hasonlóan operacionalizálják az online módon tartott távkapcsolatok kutatását. Így a kutatás szempontjából esettanulmányok készítése tűnt a legcélravezetőbb módszernek, félig strukturált interjú technikával.¹ Jelen dolgozat 20 interjú kvalitatív elemzését foglalja magába. 14 interjú olyan személyekkel készült, akik a távkapcsolat fenntartásához használtak, használnak internetes kommunikációt, 6 személy esetében pedig nem létezett az online kommunikáció lehetősége. Az alkalmazott módszer segítségével egyre inkább egyértelművé válik, hogy melyek azok a főbb következtetések, amelyek a hipotézis érvényességét, vagy éppen ennek ellenkezőjét bizonyítják és segítségükkel meghatározható a kutatás folytatásának iránya is.

Az előző részben már említett csoportok tagjait társadalmi nem, kor és egyéb változók szerint előzetesen nem szelektáltam, viszont egyfajta korosztályos elkülönülés szükségszerűen létrejött: az online kommunikáló személyek életkora 20 és 30 év között van, míg a másik csoport tagjai jellemzően 40 éven felüliek. Ehhez kapcsolódik az elméleti háttér egyik része is.

¹ Az interjúvázlat megtalálható a mellékletekben.

1.2 Elméleti háttér

Feltevéseim szerint a távkapcsolat struktúrája, illetve a tér- és idővel kapcsolatos viszonyulások a korosztályos különbségek és az internet terjedésének növekedésével együtt változtak, változnak a posztmodern felfogás térhódításával egyidejűleg (Ropolyi 2006:13). A posztmodern világ és az internet egyaránt az 1960-as években kezdett kialakulni (Uo. 317). Lehetséges azt állítani, hogy *egymás kölcsönös következményei*, hiszen pontosan nem megállapítható, hogy mely jellegzetesség (pl. pluralizálódás, individualizáció, rendszerellenesség stb.) származtatható az internettől és mely magától a posztmodernről.

Jelen kutatás elméleti alapját alkotja az internet és az itt létesített kommunikáció posztmodern megközelítésű felfogása, mely szerint maga az Internet egy „posztmodern organizmus”. Ebből kiindulva fontos kitérni a valós és a virtuális világok közti különbségek dilemmájára, amelyben markánsan megragadhatóak a személyközi kommunikáció Interneten, illetve anélkül megvalósuló jellegzetességei. Ide kötődik a tér-idő- jelenlét fogalmak kapcsolódási pontjainak értelmezési lehetőségei, a heideggeri „jelenvalólét” (Heidegger 2004), és különböző, internetes kommunikációval (CMC)² kapcsolatos elméletek vonatkozó részei (ld. Aczél 2009). Egy másik lényeges elméleti háttér az interperszonális kommunikáció, ezen belül a szimbolikus interakcionizmus megközelítési módja, amelyet az elemzés során felhasználok. E nézetnek azon felfogása lényeges kutatásom szempontjából, hogy az egyén a másik személlyel folytatott kommunikációja során határozza meg önmagát, illetve maga az interakció az, amely létrehozza az egyént. Fontos e megközelítés szempontjából, hogy a cselekvő nézőpontja a mérvadó, illetve az interakció kontextusa. (Vörös 1994, V.Szilágyi 1994)

1.3 Feldolgozott szakirodalom

A kutatás tárgyához kapcsolódó szakirodalmi apparátus meglehetősen szerteágazó, mivel alapkutatás lévén optimálisnak tartottam minél szélesebb körben tájékozódni a társadalomtudományok palettáján, és minél több aspektusból vizsgálni a téma által felvetődött kérdéseket. Ez a szemléletmód illeszkedik a dolgozat egyik fő elméleti keretéhez, a posztmodern felfogás plurális jellegéhez is.

² Computer mediated communication, bővebben lásd: Joyce Lamerichs and Hedwig F.M. Te Molder: Computer-mediated communication: from a cognitive to a discursive model. In: New Media Society 2003: 5, p. 451-473.

A kutatás szempontjából leginkább relevánsnak ítélt művek *Ropolyi László: Az Internet természete (2006)*, *Niklas Luhmann: Szerelem, szenvedély. Az intimitás kódolásáról (1997)*, valamint *Nyíri Kristóf (szerk.): Mobilközösség- mobilmegismerés: Tanulmányok (2001-2002)* c. kötet vonatkozó írásai voltak.

Ropolyi könyve interdiszciplináris szemléletmódjával remekül illeszkedik a választott téma tárgyalásához. Az internet természetének posztmodern megközelítésű leírása adta saját kutatásomhoz az inspirációt. Luhmann műve a szerelemhez, intimitáshoz való viszony történelmi korokon át megvalósuló változásait tárgyalja, illetve nem kisebb feladatra vállalkozik, mint hogy az említett érzelmek helyét meghatározza a gondolkodás- jel- nyelv viszonylatában. A szerelem és az intimitás kommunikációs kódjait igyekszik leírni, elemezni, amelyek – nézete szerint – egyfajta evolúciós utat járnak be az emberiség történetében. (Mikola 2009) A Nyíri Kristóf által szerkesztett tanulmánykötet írásai átfogó segítséget nyújtanak kutatásom tárgyát illetően, mivel rendkívül sokféle témakört dolgoznak fel az online kommunikáció kapcsán. A kutatás szempontjából leginkább illeszkedőnek ítélt tanulmányok főbb témakörei a közelség-távolság problematikáját tárgyalják a jelenlét, az individuum és a kibertér szempontjából (Hracovec 2002, Karácsony 2002, György 2002), a CMC kommunikáció hatását az emberek közti kapcsolatokra (Green 2002), valamint a nyelv és a valóság közti kapcsolat kérdéseit (Kondor 2002).

*Martin Heidegger Léte és idő (2004)*³ című műve, *Eugene Loos (szerk.): The social dynamics of information and communication technology*, és *Benedict Anderson: Elképzelt közösségek* című könyveket érintőlegesen használtam fel, segítségül a dolgozat megírásához.

2 Párkapcsolatok és kommunikáció

E részben a párkapcsolati kommunikációval kapcsolatos néhány fontosabb fogalom kerül tárgyalásra. Először a szerelem, mint intim kapcsolat időbeni változásai, majd az interperszonális kommunikáció és a párkapcsolat viszonya, végül pedig eljutunk az online kommunikáció funkciójának problematikájához.

³ A kiadás éve szerepel. Az eredeti mű 1927-ben jelent meg.

2.1 „Az intimitás kódolásáról”

Az *intim kapcsolat* és a *szerelem* fogalmak körülhatárolása egyrészt korántsem egyszerű feladat, másrészt nem is tartozik e dolgozat keretei közé. Annál inkább lényeges szót ejteni a fogalomról a kommunikáció szempontjából. Luhmann elmélete alapján az intim kapcsolat, ezen belül pedig a kölcsönös szerelem bizonyos kódok megfelelő dekódolása, vagy interpretációja révén alakul ki. E kódok a történelem során folyamatosan változtak, igazodva az éppen jelen lévő társadalmi-kulturális viszonyokhoz (Luhmann 1997: 17-26). A változások kapcsán három jelenséget tárgyalok a következőkben.

Fontos kiemelni azt a tendenciát, hogy miként módosul a szerelem jelentése: fokozatosan alakul át az identitás elvesztésétől annak megéléséig, amely napjaink szerelemszemantikájának egyik lényegi eleme. (Uo.: 53) Ma az individuum a legáltalánosabb kategória, ezzel ellentétben, néhány évszázaddal korábban. Ebből kiindulva a szerelem úgy is értelmezhető, mint az individuum reprezentációjának egyik fontos színtere. A szerelem ezek szerint már korántsem a másik idealizálását helyezi középpontba, hanem az *én* megélését a partnerrel folytatott intim kapcsolatban, interakciókban. Ez a viszony a társadalom-egyén szintjén is megmutatkozik: a posztmodern kor egyéne a társadalomnak nem alárendelt tagja, hanem törekszik, hogy autonóm, gondolkodó személy lehessen, és ami a legfontosabb: *személyiség* (vö. Karácsony 2002: 129). Pontosabban ezzel a társadalmi-kulturális elvárással szembesül. Az *elvárás* fogalma pedig felvet egy véleményem szerint igen érdekes paradoxont: napjainkban az egyén *kénytelen* autonóm, független személy, tehát személyiség lenni ahhoz, hogy a társadalom teljes jogú, „életképes” tagja lehessen? Lehet-e kényszerű a szabadság? A kérdés részletesebb tárgyalása természetesen nem képezi e dolgozat részét.

Egy másik fontos tendencia a szerelem, mint intim kapcsolat évszázados alakulásában, a passzivitásból való fokozatos áttérés arra a vélekedésre, hogy „aki szeret, az képes a cselekvésre” (Luhmann 1997: 226). Ide kapcsolódik a *szenvedély* fogalma is, amely eredetileg egyfajta passzív szenvedést jelentett és nem egy aktív cselekvési állapotot (Uo. 44). Például a középkorban a szenvedély szolgáltatta a legjobb példát arra, hogyan viszonyulhat a test és a lélek egymáshoz: valódi szenvedélynek azt az érzést tekintették, amelyben a lélek által úrrá tud lenni az egyén testi vágyain (Uo. 47-50). Ebből következik, hogy – napjainkkal ellentétben – a szexualitás sem volt mindig része a szerelemnek (Luhmann 1997: 21-22), ennek integrációja csupán a 17.-18. században kezdődött el (Uo. 49). Annál inkább volt jellemző a beteljesülés iránti (passzív) sóvárgás, ám ennek elérése egyben a szerelem végét is

jelentette, többek között éppen ezért sem fért meg egymás mellett a szerelem és a házasság intézménye (Uo.54-62).

A harmadik, általam kiemelt, fontosnak vélt változás az a folyamat, hogy a szerelem hogyan válik idealizált, gyakran a felek kommunikációját is teljesen nélkülöző (lásd lovagi szerelem) érzetből olyan intim kapcsolattá, ahol a hangsúly alapvetően az empirikus tapasztaláson van, tehát erőteljesen fizikai jelenléthez és a felek interakciójához kötött (Luhmann 1997: 199-222). Az interakciók során felértékelődik maga a beszéd, a *nyelv* szerepe, amely a heideggeri álláspont szerint a lét feltárulkozásához feltétlenül szükséges (passim. Heidegger 2004), vagy a wittgensteini felfogás értelmében „a valóságot konstituáló mozzanatként jelenik meg” (Kondor 2002: 150).

Összefoglalva tehát a három fő jellemzője napjaink intim kapcsolatainak, és ezen belül a szerelemnek: individualizmus, cselekvés és empíria. Így kiindulhatunk abból a feltevésből, hogy napjaink intim-szerelmi kapcsolata (1) két autonóm egyén viszonya, amely (2) cselekvésre (interakciókra) épül és (3) az egymás iránti érzelmek empirikus tapasztalás útján alakulnak ki/ módosulnak.

2.2 Interperszonális kommunikáció

Folytatva az előző rész gondolatmenetét tehát, az interperszonális kommunikáció és a szerelem összekapcsolódása korántsem volt mindig jellemző. Napjainkban viszont, maga a kapcsolat, a kapcsolódás igen fontos tényező: korunkra jellemző, hogy az egyénnek lehetősége van számos felszínes/*személytelen* kapcsolatot kialakítani, és a már meglévő *személyes* kapcsolatait, pedig egyre inkább elmélyíteni. (Luhmann 1997: 209). A személyes kapcsolatok elmélyítése nagymértékben felértékelődött, más szóval az információcserére való igény növekedett. Ez összefügg a privátszféra zsugorodásával is, hiszen minél több információt oszt meg az egyén másokkal önmagáról, annál kevésbé tudja *saját világát* fenntartani. Mi is lehet ennek a jelenségnek az oka? Akár az is feltételezhető, hogy a kapcsolatelmélyítés, és a fokozódó információcsere nem szükségletként, hanem eredményként értelmezendő. Eredménye lehet az individualizáció folyamatának, amelynek lényegi eleme az *én* és a *másik/te elkülönöződése*⁴. Viszont az *én* reprezentációjának –

⁴ A fogalmat Jacques Derrida francia posztmodern filozófus alkotta meg. Bővebb értelmezését lásd: Jacques Derrida: *Az elkülönöződés*. In: Uő: Szöveg és interpretáció.. 43–63.

ahogyan korábban hangsúlyoztam – eszköze a másik személlyel való interakció. Éppen e sűrű összefüggések és vélt, vagy valós ellentmondások miatt lehetetlen egy logikus ok-okozati összefüggés megállapítása.

Felvetődnek az intim szerelmi kapcsolatok kialakításának és fenntartásának nehézségei, hiszen az intim szerelmi kapcsolat fontos jellemzője az exkluzivitás: „a kód kizárólagos viszonyként jelöli meg a szerelmet, ami csak akkor válik a szerelem előnyére, ha más személyek kizárásának momentuma is bekerül a kommunikációba.” (Uo. 210-211) A kizárólagosság viszont ellentmondhat az autonomitásra mindenáron való törekvésnek.

A megnövekedett nyilvánosság hatására (ld. személytelen kapcsolatok gyarapodása) a személyes, privátszféra egyre kisebb, értéke mégis (vagy éppen ezért) megnövekszik, és ezt jól mutatja az emberek azon vágya, hogy személyes kapcsolataikat megerősítsék. Az elmélyítés (megerősítés) eszköze pedig alapvetően a személyközi kommunikációval töltött idő növelése, amelynek az online kommunikálás is szerves részévé vált. Az idő növelése viszont nem feltétlenül jelenti a kapcsolat valódi megerősödését.

2.3 (Pár)kapcsolatok és online kommunikáció

„A posztmodern személyiség pluralizálódik és virtualizálódik, abban a reményben, hogy új típusú magánszféra, identitás és intimitás jöhet létre a háló világában” (Ropolyi 2006: 114). A következő részben azt fogom bemutatni, hogy az internet hogyan illeszkedhet a párkapcsolati kommunikációba, illetve milyen funkciója van, és milyen formában van jelen bennük.

Luhmann (1997) elméletéből kiindulva napjaink intim jellegű, szerelmi kapcsolataira jellemző, hogy a felek a folyamatos cselekvés és tapasztalás útján igyekeznek fenntartani a párkapcsolatot. Ennek szerves része az egymással folytatott kommunikáció, a másik személy *saját világának* megismerése, megértése, illetve a folyamatos információcsere, amellyel a kapcsolat elmélyülését szándékoznak növelni. A kapcsolaton belüli kommunikáció szempontjából mi a funkciója az internetnek, illetve a párkapcsolati kommunikáció mely szintjeit érint(het)i?

Amit elsőként kiemelek, az a *közvetítés* funkciója. „A számítógép által közvetített kommunikáció (CMC) révén milyen módon alakítják újra különösképpen az internet-technológiák az én és a mások közötti viszonyt”? (Green 2002: 43) Az internet megjelenése

előtt az emberek jellemzően közvetlen találkozás útján cseréltek információt, a tér-idő azonos volt tehát a kommunikáló feleket illetően. Ma ez, mint tudjuk, már nem feltétlenül igaz, hiszen az internet lehetőséget nyújt az információcserére (Hracovec 2002:118). Így a jelenlét közvetítetté válik, ahol a tér- és időbeni jelenlétek között különbség jöhet létre. (Uo. 119) Például „az interneten keresztül bonyolított chat valós időben zajlik, de a chat room a szoftver által létrehozott képződmény. A jelen levés kategóriája a chat folyamán az aktuális pillanatban való osztozás és egy virtuális környezetben való tartózkodás” (Hracovec 2002:119). A *jelenlét* is kulcsfogalom, amely úgy jellemezhető, „mint az ember szubjektív tapasztalata arról, hogy egy bizonyos helyen, vagy környezetben van, még akkor is, ha fizikailag másutt helyezkedik el.” (Witmer- Singer-t idézi Ropolyi 2006: 100). A jelenlét problematikája a következő fejezetben olvasható bővebben, a közelség- távolság meghatározása kapcsán.

Az online kommunikáció tehát csupán személyeket köt össze, a tér- és idődimenzió hiányát pedig a virtuális dimenzióval oldja fel. Ez a jelenség véleményem szerint módosítja a kommunikációt, hiszen – maradvány a chat példájánál – egy közvetlen, szinkrón kommunikációs szituáció látszatát kelti, holott a virtuális világból való ki- és belépés teljesen önkényes, nincsenek korlátok, ez pedig inkább egyfajta szinkronitásba bújtatott aszinkronitás, tulajdonképpen. Például egy chat-es helyzetben a válaszidő kiszámíthatatlansága megtöri a folyamatosságot. Legoptimálisabb esetben is csupán az „*olyan, mintha*” érzetet nyújtja a beszélgetőpartnerek számára a virtuális világban folytatott kommunikáció (Ropolyi 2006: 100). Mivel alapvetően egy virtuális, tehát nem-valóságos közegről van szó, elengedhetetlen a *szimbolikus* szerepe, hiszen mindazt, amit hagyományos, közvetlen kommunikáció útján megtapasztalhatunk (végső soron magát a teret és az időt), azt online kommunikálás közben *elképzeléssel* hozzuk létre (Green 2002: 42-44). A képzelet világa ebben a kontextusban tipikus posztmodern jelenség, mivel maguk a posztmodern képzetek a valóság helyettesítésére hivatottak, a hiány elleplezésére (Ropolyi 2006: 98). Itt felmerül, hogy a jelenlét a közvetlenség perceptuális illúziója. Az egyén elmulasztja magának a kommunikációs eszköznek az észlelését és úgy válaszol [a chat partnernek], mintha az adott médium nem is lenne ott (Ropolyi 2006:101). Ez alól pedig a videochat sem kivétel. Ezzel az eszközzel ugyan látható a másik, az „*olyan mintha*” érzet módosulhat, ám a közvetítő funkció ez esetben is jelen van. Tehát a jelenlét természetesen nem valósulhat meg: csak a „jel minőségű színes pontok a monitoron”, amelyek nem közvetlen jelek (Hracovec 2002: 119).

A *közvetítés* mellett lényeges a *helyettesítés* fogalma. A két fogalom szoros kapcsolatban állhat egymással, hiszen az online kommunikáció a valóságos, közvetlen kommunikációs szituációt utánozza különböző mértékű hatékonysággal. Az „utánzás” fogalma ebben a kontextusban pedig helyettesítést is jelölhet, azaz: a minél tökéletesebb helyettesítés a végcélja. Ebben az aspektusban a helyettesítésről megállapítható, hogy nem csupán eszköz, hanem a valóság szimulációjának maximális igénye is, az érzéki benyomások helyettesítése számítógéppel előállított adatokkal (Ropolyi 2006: 100).

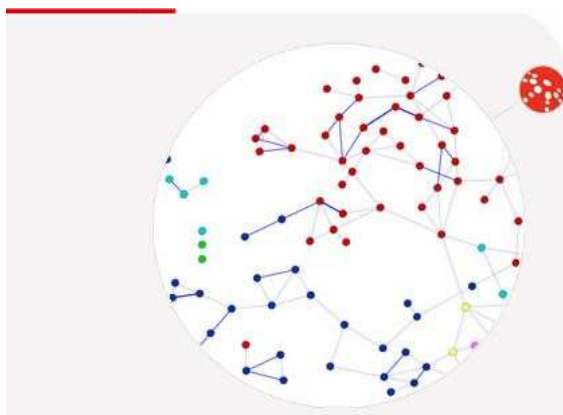
Virtuális és valós világról való értekezés közben felvetődik a kérdés, hogy mi is az a valóság, és mi a virtualitás? E hatalmas ívű filozófiai kérdésre adott válasz lehetetlen, másrészt nem is szükséges, hiszen a valóság az, amelyet az egyén annak vél. Tehát *valóságokról* érdemes inkább beszélni, amelyek között a határvonal egyre inkább elmosódni látszik, nincs központosítás, viszonyítás. Amire már többször utaltam, az az egyén központi szerepe: a központ nélküli posztmodern világban tulajdonképpen az én maga a lét központja (Uo. 98). Ezen a ponton viszont szükségtelenné válhat a teljes valóságot tényleges és virtuális részekre osztani (passim. Ropolyi 2006), hiszen minden vélekedés csupán egyéni nézőpont kérdése. Az is mondható, hogy „a posztmodern virtualitás maga a posztmodern realitás (Ropolyi 2006: 99, Karácsony 2002: 130).

Van egy harmadik fogalom is, amelyet a párkapcsolatok terén meg lehet említeni a kommunikációval kapcsolatban, ez pedig az online kommunikáció *kiegészítő* funkciója. Azért is említem ezt a fogalmat legutoljára, mert a párkapcsolati kommunikációhoz ugyan szervesen illeszkedhet, ám a távkapcsolati kommunikációhoz közvetlenül nem. Ugyanis a kiegészítő funkció nem magának a kapcsolatnak a fenntartásához szükséges, hanem az egyébként elfogadható mértékű és jellegű információcseréhez és a kapcsolat optimális mélységének fenntartásához többletet szándékozik nyújtani. Ennek módjairól és jellemzőiről jelen dolgozat keretei között nem szükséges tárgyalni.

2.4. Hálózat és rendszer: két technikai és egyben filozófiai jellemző

A közvetítést és a helyettesítést követően a *hálózat* és a *rendszer* fogalmakat is érdemes megemlíteni, amelyek bizonyos szempontból egymással szembeállíthatóak, amennyiben az internet és az emberi kapcsolatok, ezen belül a párkapcsolatok posztmodern természetét vesszük alapul. A hálózat maga speciális rendszerként is értelmezhető, ám célravezetőbb új paradigmaként kezelni (Ropolyi 2006: 284). A hálózat(osság) egyik

jellemzője lehet az online kommunikációnak, másrészt egy tendenciaként is felfogható, amely maga a modernből a posztmodernbe vezető út. Viszont maga a posztmodern – a hálózat és rendszer analógiáját alapul véve – egyes felfogások alapján leírható a modern egyik alternatívájaként is (Uo. 98).

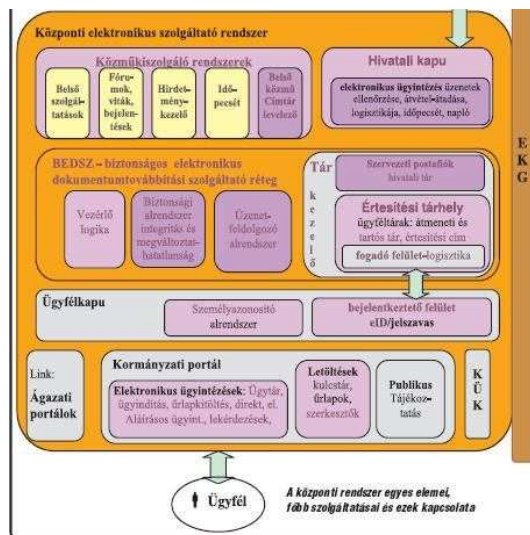

1. ábra

A periodic table of elements titled "AZ ELEM PERIÓDUSOS RENDSZERE". The table is organized into rows and columns, with elements color-coded by groups. It includes the standard periodic table layout with element symbols and atomic numbers.

2. ábra

Az 1. ábra egy hálózat (gráf) képe, a 2. ábra egy rendszert (táblázat) ábrázol. A képek célja, hogy segítsenek érzékelteni a következőkben leírt különbségeket. Az általános rendszerelmélet egyik kulcsfogalma a totalitás. Ez arra utal, hogy minden rendszer valamiképpen központosozható, behatárolható és egyértelműen meghatározható részekre bontható. Ezek a részek különböző funkciókat látnak el, a struktúra logikusan értelmezhető, átlátható. A rendszer szóban is benne foglaltatik maga a *rend*, amely az egyik jellemzője. A rendszerek elemzői viszont problematikus eredményre jutottak, hiszen maga az *egész* több lehet részei összegénél (Ropolyi 2006: 284). Véleményem szerint jól érzékelteti ezt az ellentmondást a bürokrácia rendszere, amelyben a részek nem feltétlenül igazodnak a funkciók betöltéséhez.

3. ábra

Egy mindennapi példával élve: „X” hivatal osztályai egy adott rendszerbe illeszthetők ugyan elméletileg, ám mikro szinten egészen más feladatokat látnak el, és funkciójuk alapján másutt helyezkednek el a rendszeren belül. A változtatás lehetősége azonban igen halvány, hiszen a rendszer egy másik fontos jellemzője a tehetetlenség, merevség, amely abból fakad, hogy nem a változ(tat)ásokra lett kondicionálva, hanem az „örök, mozdulatlan” létre. Egy másik példa a társadalom, illetve a társadalmi kapcsolatok esete. A társadalom évszázadokkal korábban rendszerben leírható organizmus volt: osztályokból állt, amelyeknek jól leírható jellemzői voltak, a státuszok és szerepek egyértelműek voltak, ahogyan az emberi kapcsolatok is. A társadalmat szokás- és hagyományalapú gondolkodás jellemezte. Ugyanez volt a helyzet a párhuzamos kapcsolatokkal is, amely csupán egy része volt az egész rendszernek és funkciója az volt, hogy fenntartsa a fennálló rendszert: nem két autonóm egyén döntéséről volt szó, az egyén, mint egység mondhatni „nem is létezett”, ahogyan erre már utaltam a dolgozatban. A rendszer kulcsszava tehát az *örök*. A társadalmi rendszer fokozatos átalakulása megkérdőjelezte az addig fennálló viszonyokat. A középpontba az egyén került. Megváltoztak a személyek egymáshoz való kapcsolódásai, hiszen e téren (is) szabadabbá vált a társadalom minden tagja. Egyre jobban látszott az, hogy ez a jelenség inkább írható le *hálózatként*, mint rendszerként. A klasszikus rendszerelmélet paradigmáját végleg felváltotta a hálózati paradigma: „Ma a hálózatok jelentik a komplexitást leíró legfontosabb tudományos eszközt” (Ropolyi 2006: 286). A hálózat – ellentétben a rendszerrel – nem az *örökléte*, hanem az *örök mozgást* szimbolizálja. Míg a rendszert megfelelően szemlélteti a táblázatos forma, addig a hálózatot a gráfok világa.

Az emberi kapcsolatok terén mit is jelent a hálózat, pontosabban a *hálózatosodás*? Ennek szemléltetése egy egyszerű gráfelméleti példával leírható. Amint már említettem, a posztmodern világ korában az egyén kapcsolati hálóját a személytelen kapcsolatok gyarapodása és emellett a meglévő személyes kapcsolatok elmélyülése jellemzi.⁵ A kapcsolatháló állandóan változik, rendszerként leírhatatlan ennek komplexitása, mivel a klasszikus rendszer struktúrája nem mozgatható. Az egyén kapcsolatait a gráfok élei jelzik, ezekhez kapcsolat-erősség rendelhető.⁶ A gráfok formája, mérete és a kapcsolatok erőssége folyamatosan változik. A személyes és személytelen kapcsolatok szempontjából egyaránt kitüntetett szerepe van az internetnek, hiszen az online kommunikáció optimális eszköz a kapcsolati idő és az információ mennyiségének növelésére, míg alkalmas arra is, hogy például egy közösségi hálózaton anélkül kerüljünk kapcsolatba egy másik személlyel, hogy akár egyetlen szót is váltottunk volna (ld. ismerősnek jelölés funkciója).

3 Távkapcsolatok és kommunikáció

A párkapcsolati kommunikáció a személyes, elmélyítendő kapcsolatok egyik jellegzetes példája. Amint már részleteztem, napjaink párkapcsolatainak kommunikációja jellemezhető az individualizmus, az empíria és a cselekvés fogalmaival.⁷

Mi a távkapcsolat? Egy meglévő kapcsolatnak azon formája, amelyben a felek személyes találkozása nem lehetséges, ám a felek igyekeznek megtartani a kapcsolat elmélyítését, intimitását. Jelen kutatás szempontjából lényeges elem, hogy az ilyen párkapcsolat résztvevői, vagy volt résztvevői között a kapcsolat és a párkapcsolat személyes találkozás(ok), interakció(k) nyomán alakult ki és a távkapcsolat egyfajta átmeneti időszaknak tekintendő életükben. Ez azért fontos, mert ahhoz, hogy értelmezni tudja valaki a közelség-távolság különbségét, meg kell tapasztalnia mi az, hogy közel lenni és ehhez képest távol (Hracovec 2002: 116-117).

⁵ Lásd 2.1. fejezetben.

⁶ A kapcsolat erősségének jelölésére többféle módszer létezik, pl. az erősebb (személyesebb) kapcsolatokat rövidebb él jellemzi, mint a személyteleneket, vagy az él vastagságával is lehet jelölni ugyanezen különbséget.

⁷ Lásd: 2.1. fejezetben.

Amint a hipotézisben említettem⁸, az elemzés szempontjából fontos megkülönböztetni az online kommunikálást és az internet elterjedése előtti kommunikációt. Az eddig elkészített és elemzett interjúk alapján elmondható, hogy az online kommunikáló személyek a távolságot *eltüntetni*, a társ hiányát *pótolni* igyekeznek, míg azok, akik internetet nem használtak a kapcsolattartáshoz, a távolságot *megélték*, életük részévé vált az adott időszakban, és alapvetően nem tulajdonítottak rendkívüli jelentőséget a megváltozott kommunikációs szituációnak – legalábbis a másik csoporthoz viszonyítva. Leggyakrabban használt kommunikációs eszköz a papír alapú levél volt, amellyel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy maga a levelezés korántsem mondható tisztán két ember kommunikációjának, hiszen egy sor másik tényező befolyásolta menetét: a tér, az idő és maga a posta, mint intézményrendszer.⁹ Az internetes kommunikációt e dimenziók egyike sem befolyásolja, csupán maga a létezés számít: van internet, vagy nincs. A következő részben e különbségek tárgyalására teszek kísérletet az eddigi elméleti irányokat szem előtt tartva és folytatva.

3.1 Közel hozható-e a távol?

„A hely hagyományosan a testiséggel, a dolgok térbeli kiterjedtségével összekötötte kapott értelmet. Ehhez kapcsolódva a jelenlét alatt mindig a hús-vér lényként ott lévő emberre gondoltak. Az újféle kommunikációs technológiák hatására azonban azzal kell szembesülnünk, hogy terünk egyre tágul, sőt, testünktől független ’helyre’ – amit divatos kifejezéssel a háló virtuális realitásának neveznek – utal” (Karácsony 2002: 128). A virtualitás tehát alapvetően változtatta meg a *térhez* való viszonyunkat azáltal, hogy maga a virtuális világ is egyfajta térként értelmezhető. Olyan térként, amelynek természetesen nincsen fizikai kiterjedtsége, hanem *szimbolikusan* értendő, ami igen fontos, ahogyan már említettem¹⁰. Kialakult ennek kapcsán a táv-jelenlét fogalma is, amely az online én jelenlétére utal. Ebből következik-e az, hogy létezik offline én is, tehát az én megduplázódik és különbség figyelhető meg az online és offline állapotokban? (Green 2002: 44). A távkapcsolatot tekintve megkísérlek választ adni erre a dilemmára. A megkérdezett személyek nagy része arról

⁸ A távkapcsolati forma az internetes kommunikációs lehetőségek megjelenésével jelentősen átalakult. Az online kommunikációs lehetőségek alkalmazása átalakítja a párkapcsolati kommunikáció struktúráját, valamint a térhez és időhöz való viszonyt. A kutatás kérdésköre e különbségek leírására és elemzésére irányul.

⁹ Valamint a szocializmus idején a politikai célú ellenőrzések sem voltak ritkák.

¹⁰ Lásd: 2.3. fejezetben.

számolt be, hogy a partnerrel folytatott online kommunikálással igyekszik egy, a személyes találkozáshoz *hasonló* mintát kialakítani, ám attól eltérő módon, inkább a tényközlésen van a hangsúly, például a mindennapok tételes, igen részletes beszámolóján. A negatív érzések, pl. harag, sértődöttség, szomorúság kifejezését problematikusnak tartják, több esetben online kommunikálás során szándékosan ki is kerülnek ezeknek a megnyilvánulásoknak a lehetőségét:

„...És akkor elmeséljük egymásnak, mi történt. De ez egy sima kapcsolatban is így van...elmeséljük mi történt velünk. (...) Gmail-en [chat] vigyázni kell, nem szabad a másiknak olyat mondani, amivel megbánthatod. Inkább tárgyilagosabban. (...) De ha valami bajod van, azt meg kell mondani. Csak finomabban. És nem szabad olyan könnyen megsértődni.” (M. 23 éves nő)

„Filmek, napi tennivalók, szabadidős tevékenységek, tervek. Komoly dolgokat inkább nem itt.” (V. 23 éves nő)

„Az mindig előjött, hogy milyen napod volt, mit ebédeltél, és akkor ezután ezekből mindig kialakult valami (...) A mi esetünkben szinte megegyezik [a beszélgetés témáinak sorrendje online és személyes kommunikáció során.] A problémákat csak MSN-en, mert ott van idő átgondolni, mit hogyan írsz le, de finomabban fejezed ki magad, ha valami bánt, vagy ilyesmi.” (J. 23 éves férfi)

Ezzel ellentétes példa is felhozható: van, aki szerint a távkapcsolat ideje alatt a párkapcsolat megerősödött, az érzelmek kifejezése még nagyobb teret kapott az online kommunikálás hatására:

„Szerintem nem is volt ennyire erős a kapcsolatunk (...) Nem tudunk semmi mást csinálni, csak beszélgetni. Oké, hogy látom, de ezek a napi két-három órás beszélgetések gyakran sokkal mélyebbek, mint amennyiket itthon beszélgettünk, mert most nincs semmi más. Az első óra mondjuk arról szól, hogy mi történt vele, mi történt vele, az ő barátaival, és el kell tennie körülbelül egy órának ahhoz, hogy olyan mélyebben beszélgessünk...akár tök mindegy, miről, a jövőről, vagy akár ilyen érzésekről, vagy tervekről, gondolatokról. Tehát sokkal többet figyelünk, koncentrálunk egymásra, mint amikor éltünk együtt.” (F. 23 éves nő)

A kommunikációban fellelhető különbség oka érdekes kutatási kérdést vet fel. Jelenlegi feltételezésem alapján a jövőbeni kutatásban hangsúlyos szerepet fog kapni a távkapcsolati státusz előtti párkapcsolati kommunikáció jellegzetességeinek leírása. Hiszen – ahogyan a kiragadott 4 interjúrészlet is szemlélteti – M., V. és J. válaszai eltérnek F. választától. Az interjúból pedig az derült ki, hogy a legszembetűnőbb különbség az, hogy F. és párja együtt éltek a távkapcsolat létrejöttét megelőzően, míg az említett másik 3 személy nem élt együtt a párjával. Kérdés tehát, hogy a személyesen együtt töltött idő mennyisége hogyan befolyásolja a későbbi távkapcsolati kommunikáció jellegét?

Ahogyan Karácsony kifejtette, a virtuális realitás a térrel kapcsolatos tudást és gondolatokat alapvetően megváltoztatta. Az internet lehetővé tette, hogy az egyén saját maga szabja meg a határokat, a tér-idő dimenzió elhagyásával. Így viszont felvetődik az a problematika, hogy „közelebb vagyunk ahhoz, ami nagyon távol van, s így egyre jobban eltávolodunk saját magunktól” (Hracovec 2002: 116). Ez azt jelenti, hogy az én-nek nincs többé viszonyítási alapja, holott alapvető igényünk, ösztönünk, hogy saját magunkat mindig valamihez, vagy valakihez képest határozzuk meg, térben és időben is. A virtuális világ pedig nem ad támpontokat. Ebben a kontextusban tehát közel hozható a fizikai értelemben vett távol, a kommunikáció szempontjából. Viszont eltávolodik a klasszikus értelemben vett legközelebbi létező: az én. Itt ismét visszatalok a privátszférával kapcsolatos ellentmondásokra¹¹: éppen az individuum tűnik egyre elveszettebbnek és távolinak, ami pedig oly nagy értéket képvisel posztmodern valóságunkban.

Felvetődik az a kérdés, hogy az én problematikája hogyan hat a távkapcsolat kérdéskörére. A fenti interjúidézetek kapcsán fontos gondolat, hogy az online kommunikáció ugyan annak a látszatát kelti, *mintha* minden ugyanolyan lenne, mint élőben, hiszen korlátlan idő és hely áll rendelkezésre az információcseréhez, ám mégis „túl átgondolt” ahhoz képest. Ez viszont ellentmondásba kerül a személyes kapcsolatok megerősítésének igyekezetével! Ugyanez a helyzet természetesen a papír alapú levelezéssel is, az viszont hatalmas különbség, hogy ez a fajta kommunikáció nem szándékozik elhíttetni azt, hogy a valóság *helyettesíthető*, a távol közel hozható.

¹¹ Lásd: 2.2. fejezetben.

3.2 Távkapcsolatok az internet megjelenése előtt

Internet előtti években zajló távkapcsolatok kapcsán eddig 6 interjút készítettem el. Az interjúk elemzésekor jelen dolgozat megírásához leginkább 4 szempontot emeltem ki:

1. A távolsághoz, magához a távkapcsolati formához való viszonyt. Ide kapcsolódnak egy hétköznapi közhelyé alakult idézettel kapcsolatos vélemények is, amely így hangzik: „A távollét szerelmesek közt úgy hat, mint a szél a tűzre: a kis szerelmet eloltja, a nagyot tűzvészé növeli.” (Füst Milán)
2. Az adott személy és párja közötti kommunikációra vonatkozó megnyilvánulásokat, jellemző beszédtemák.
3. A használt kommunikációs eszközzel kapcsolatos gondolatokat.
4. Az online kommunikációval kapcsolatos vélemények.

A távolsággal és a távkapcsolattal kapcsolatos vélemények, gondolatok igen hasonlóak bizonyultak. Többeknél hangsúlyos volt a távkapcsolat átmeneti jellegének hangsúlyozása, illetve az, hogy alapvetően áthidalható szituáció, amely nem jelent hatalmas problémát:

„Nem volt más (...) Elviselhető volt.” (T. 70 ffi)

„Túlságosan sokat nem variáltam én ezzel a dologgal. (...) Tök természetesen alakult.” (K. 60, ffi)

„A kapcsolat igaz voltának próbája.” (N. 67, nő)

„Nem örültem, de azért úgy nem is voltam elkeseredve.(...) Aki csak döntést hoz, abból valaki más ki tudná zökkenteni. De ha én úgy érzem, hogy nekem ez fontos, mert szeretem a másikat, abból nem olyan könnyű kizökkenteni valakit.” (H. 59, nő)

Az említett idézetből közmondássá vált mondatról alkotott vélemények azonban mutattak eltéréseket, mint ahogyan az alább olvasható:

„Hát mondjuk olyan szempontból biztos próba... ha valami nem komoly, az előbb-utóbb elveszik, le lehet cserélni egy másik nem komolyra. Hogy a nagy szerelmet fellobbantja?

Hát... nem a távolság, hanem inkább a kommunikáció levélben, meg a személyes találkozások. Tehát nem hiszem, hogy a távolság fellobbantaná a szerelmet.” (K. 60, ffi)

„A közmondás igaz, plusz a távolság mindent megszépít”(N. 67, nő)

„Szerintem ez közhely, romantikus és semmitmondó. Jó kibúvó, meg lehet úszni a szakítás kellemetlen élményét, és biztos van, aki beveszi.” (V. 42, nő)

„Igaz, mert az emberben fenntart egy várakozást [a távolság] ... mindig várakozásban voltam. Attól is függ, ki mit ért szerelem alatt.” (H. 59, nő)

Azonban minden interjúalany véleménye megegyezett abból a szempontból, hogy ha a szerelmi kapcsolat komoly érzelmeken alapult, akkor a távolság nem jelenthetett problémát közöttük. Ennek kapcsán többek között a bizalom kifejezés is megjelent. Az interjúk alapján feltételezhető, hogy a feltétlen bizalom megléte jelentette a kapcsolat és az intimitás megfelelő mélységét. Ezzel ellentétben, ahogyan a következő részben látható lesz, azokban a távkapcsolatokban, amelyek már az internet korában zajlanak, a kommunikációval töltött idő hossza jelképezi a kapcsolat mélységét, és a bizalom érzete is ehhez kötődik sok esetben.

A távkapcsolati kommunikáció során megtárgyalt témakörök nem mutattak jelentősebb eltérést. Többnyire a mindennapok eseményeire épülő beszámolók és a jövő, a találkozások tervezése kerültek elő az esetek többségében.

A legfőbb kapcsolattartási eszköz a levél és elvétve a telefon volt. A levelezés, mint kommunikáció, igen megbízható eszköznek számított, amelyre nagy figyelmet szenteltek az érintett személyek. A kapcsolattartásnak nem volt jellemzője az, hogy a távolságot igyekezzenek minél inkább eltüntetni a felek. A levelezés célja a hiány érzetének enyhítése volt, ám a hiány eltüntetése nem volt cél. Nem is lehetett volna, hiszen magában a levél feladásának aktusában megjelenik az út, az utazás, s így a távolság is. A távolság inkább a kapcsolat része, jellemzője volt. Ez köszönhető többek között annak, hogy a tér-idő dimenziók együtt léteztek, tehát az időtudathoz kötődött a lokalitás is (Karácsony 2002: 130-132). A másik személyről való tudás, az információszerzés nem csupán két ember döntésén múlt, hanem befolyásolta az idő, a tér és természetesen maga a posta is:

„Hát telefonálni érdekes volt... Először kiértésítették engem a postahivatalból, hogy egy bizonyos időpontban, egy bizonyos postahivatalba jelenjek meg. Még szerencse, hogy ott

laktam a posta mellett! Szóval menjek, és akkor megpróbálnak összeköttetni minket és akkor, ha sikerül, lehet, hogy beszélhetünk... volt, hogy jó volt a vonal, volt, hogy nem.” (H. 59, nő)

„Levelezés, meg néha telefonálás. Meg jöttek-mentek az ismerősök, velük is küldözgettünk csomagokat. De az oroszok mindent átnéztek, a kolbászokat széttörték, hogy van-e bennük valami [csempészni való]. Egyszer volt nálam szőlőcukor, kiborították, bele a kolbászba, majd a végén úgy kaptam meg ezeket, mint valami zselét.” (K. 60, ffi)

Az e csoport tagjai által nem használt online kommunikációról is megkérdeztem véleményüket, illetve arról, hogy szerintük napjaink távkapcsolatban élő személyei vajon hogyan boldogulnának internet nélkül. A vélemények többsége szerint alapvetően azért lenne nehéz dolguk napjaink távkapcsolatban élőinek internet nélkül, mert mindennapi kommunikációjuknak is szerves részévé vált:

„Nehezen, mert már a szocializáció része az internet.” (Cs. 45, ffi)

„Manapság a fiatalok annyi felesleges dolgot mondanak egymásnak a telefonon, interneten. (...) Most bemegyek a konyhába, most itt vagyok a nappaliban, szóval ilyeneket közölnek egymással, ami szerintem felesleges.” (K. 60, ffi)

„Azt gondolom, hogy a mai fiatalok kicsit rá is vannak kényszerítve, meg egyáltalán a szokás kényszeríti őket rá, hogy minél többet használják az internetet. Az élet teljesen fölgyorsult. Pillanatok alatt kell bizonyos dolgokról dönteni.” (H. 59, nő)

3.3 Távkapcsolatok az internet korában

Ebben a csoportban eddig 14 interjú készült el. Az elemzés jelenleg legfontosabb szempontjai ugyanazok voltak, mint az internet előtt távkapcsolatot folytatott csoportnál.

A távolsággal kapcsolatos gondolatok legjellegzetesebb közös vonása az volt, hogy azt nem elfogadni, hanem *eltüntetni* igyekeznek/igyekeztek az online kommunikációval az érintett személyek. Ahogyan erre már utaltam a dolgozatban, a virtuális világ teljesen *szabad tér*, amelyhez igen közel áll a szimbólumok világa, így a képzeleté is. *Elképzelni* annyit tesz, mint megteremteni, erősíteni a *mintha* érzést. Mintha a távolság nem is létezne, hiszen a felek

kommunikációja látszólag szinkrón formában történik és az információcsere mértéke megegyezhet a személyes kommunikációéval is.

„Amikor elment, az volt bennem, hogy én nem tudok úgy kapcsolatban lenni egy emberrel, hogy nem vagyunk valamilyen, de állandó kontaktusban.” (F. 24, nő)

„Soha többé nem szeretnék távkapcsolatban lenni, mert túlságosan is bízni kell hozzá a másikban.” (V. 22, nő)

„Minden túlságosan szép.” (T. 24, ffi)

„A távolság az csak egy fogalom, akkor, ha én tudom, hogy te majd itt leszel.” (D. 24, nő)

„A bizalmat kiépíteni a legnagyobb kihívás.” (A. 20, nő)

„[A távkapcsolat] valahol saját magunk fel nem adása.” (Sz. 23, ffi)

Ám a *mintha* érzetből való kizökkenés gyakran konfliktusok forrása az online kommunikáló távkapcsolatok résztvevői között:

„Amikor meghallottam egy lánynevet, szörnyű volt. Nem is csak a névre, hanem arra is, ha nem reagált elég gyorsan skype-on, vagy chat-en. Hisztiztem, dühös voltam. (...) Ha valamelyikőnk be akarja fejezni a beszélgetést, a másik nem tud semmit csinálni. (...) Kiszolgáltatott érzés. A legrosszabb, amikor befejezitek a beszélgetést, és akkor néha ott marad egy kis düh... tehát nem szabad úgy elválni, hogy valami nincsen rendben.” (F. 24, nő)

„Szoktuk úgy is, hogy chatelgetünk csak, aztán majd válaszol a másik, amikor akar. Persze ezt lehet sokszor úgy is értelmezni, hogy a másik nem akar válaszolni, ebből szoktak lenni konfliktusok.” (F. 27, ffi)

„Abból is van néha konfliktus, hogy nem olyan a hangneme... és ez nem felém irányul, csak én ezt ugye nem látom.” (D. 24, nő)

*„De hol van az a határ, amíg még el tudom képzelni, hogy milyen az, hogy ő csókol? Vagy tényleg az ő ajkait képelem oda? (...) Hol van az a pont, ahol még valóságosan azt tudom képzelni, hogy tényleg ez történik, becsukom a szemem, lósz*rt, ezt nem lehet katódsugaras pergamenen átélni.” (T. 24, ffi)*

A távolság és a távkapcsolati forma megélése kapcsán felmerül egy paradoxon. Gyakran említették az online kommunikáló interjúalanyok, hogy a bizalom kérdése a legnehezebb. Számos esetben volt megfigyelhető a bizonytalanság említése a partner hűségét illetően, de még inkább azzal kapcsolatban, hogy vajon nem történik-e túl nagy változás a személyiségjegyeket illetően a távollét ideje alatt. Ennek nagyban ellentmond az a jelenség, hogy napjainkban a mobilitás egyre népszerűbb, ám az emiatt keletkezett távollét elviselése mégis több problémát vet fel, mint az internet előtti időkben:

„Órákat beszélünk MSN-en, de nem tudtam, hogy amikor szmájlit rajzol, vajon tényleg nevet? Tényleg elpirul?” (T. 24, ffi)

„Nem a hűségről van szó. Hanem hogy fog-e működni a dolog.” (F. 27, ffi)

Lehet-e ez a félelem annak az eredménye, hogy az én, annak ellenére, hogy autonóm, szabad személyiségként kezelendő, mégis a másikkal való interakciók során reprezentálódik? És amint kérdésessé válik a *te/másik* jelene, az én által megismert mivolta, az a saját világot is veszélyeztetheti. Feltételezésem alapján, az elmélyítendő, intim kapcsolatait az ember azért őrzi annyira, és azért fordít relatíve sok időt a kommunikációra, mert ha ezek a szálak elvesznek, akkor eltűnnek az egyén viszonyítási alapjai is. Ezért merülhettek fel az interjúkban oly sűrűn az arra vonatkozó beszámolók, hogy milyen fontos az ún. közös program, közös élmények szervezése online módon. Például a felek megbeszélik, hogy ugyanazt a filmsorozatot kezdik el nézni, vagy együtt játszanak valamilyen internetes játékot.

A közmondás megítélésével kapcsolatban számos vélemény született:

„Én azt gondolom, ha belekerülsz egy ilyen távkapcsolatba, nagyon élesen fogod látni, hogy kell-e a másik, vagy nem. (...) A távkapcsolat olyan, hogy van a szerelem és érzed ezt a nagy hiányt. Ha nem lenne szerelem, akkor gyorsan elfelejtődne, és mindenki élne tovább.” (M. 22, nő)

„Amikor ezt mondták először, nagyon sokan, akkor fel tudtam volna pofozni, aki ezt mondta. Hagyjuk már ezt. Általánosságban nem kimondható. Egy távkapcsolatban akkor is, ha emberileg nagyon együtt vagytok, a távolság olyan konfliktusokat szül... meg az, hogy az életetek teljesen más keretben zajlik, nem vagytok benne egymás életébe, szóval ez teljesen...hoz olyan helyzeteket, amiktől a szerelemnek vége lehet.” (F. 24, nő)

„Szerintem ez baromság. Abszolút mértékben. Nem attól fog működni egy távkapcsolat, hogy nagy szerelem, vagy kis szerelem, hanem attól, hogy a két fél mennyi energiát és áldozatot képes hozni.” (F. 27, ffi)

„Hát nem tudom... Mert egyrészt a távkapcsolatban is van egy ilyen izgalomfaktor. (...) És a várakozás, a remény az embernek nagy motorja tud lenni. Amikor a képzelt valóság, vagy hogy is mondjam... szóval valósággá válik.” (D. 24, nő)

Fontos kiemelni, hogy a távkapcsolat és a szerelem érzetének viszonya korántsem tűnik egyértelműnek. Míg az online nem kommunikáló személyek legtöbb esetben arról tettek említést, hogy nagyon fontosak az érzelmek a távolság leküzdése kapcsán, addig az online kommunikálók csoportjának számos tagja úgy fogalmazott, hogy ez kevésbé érzelmeken, annál inkább egyfajta *döntésen* múlik. Pontosabban azon, hogy a személy racionális módon eldönti, hogy elkezdje és „végigcsinálja” a párkapcsolat e szakaszát. És ehhez a döntéséhez szinte mindenek felett ragaszkodik, alárendelve akár magát a teljes őszinteséget is (ld. negatív érzelmek finomabb közlése¹²). Valamint a döntések arra is vonatkoznak, hogy a másikkal való kapcsolat mélységét, így a kommunikációval töltött időt és az információcserét maximalizálják a felek:

„Úgy döntöttem, hogy belerakom az életembe. Ez egy döntés. Ez az egész távkapcsolatban fontos, a döntés, hogy az meglegyen. Mert akkor is bekapcsolod a gépet, ha épp egyáltalán nincs hozzá hangulatod, mert egyszerűen csak úgy láthatod a másikat. (...) Rengeteg erőt kell belerakni. (...) Kell az, hogy mindenről tudjak, mindenről tudjon, hogy ne essen ki az életemből.” (F. 24, nő)

„Hogyan váljatok egymás életének a részévé (...) az érzelem is fontos, de az, hogy mit áldozol fel a másikért, az inkább egy döntés.” (F. 27, ffi)

„A féltékenységet megbeszéltük, hogy nem idegesítjük ezzel feleslegesen egymást. (...) Ez így egy döntés volt, ami nekem biztonságot ad érzelmileg.” (D. 24, nő)

¹² Ld.: 3.1. fejezetben.

A jellemző beszédtemák e csoport tagjainál se mutatnak nagyobb eltéréseket, leginkább napi beszámolók, illetve a jövő tervezgetése kerül előtérbe a mindennapi online kommunikáció során.

Az online kommunikációval kapcsolatban egyöntetű vélemény az, hogy a legnagyobb segítséget nyújtja a távkapcsolati kommunikáció terén. Legkedveltebb online kommunikációs eszköznek a Skype nevű programon keresztül történő szóbeli beszélgetés bizonyult, ezt követi a Gmail chat, az e-mailezés, majd az MSN és a Facebook chat alkalmazások. Az e-mailírást és olvasást inkább kiegészítőként tartják számon, olyankor, amikor épp nem tudnak chatelni, vagy skype-on beszélni egymással. Elmondások alapján az e-mailírás megtanítja az embert arra, hogy minél kreatívabb legyen, minél változatosabban írjon a másinak. Nagy előnyének tartják azt, hogy mindig visszaolvasható és azt, hogy átgondolt módja a kommunikációnak, így ez az eszköz a legcsekélyebb konfliktusforrás, ám egyben a legkevésbé elégíti ki az azonnali információcserére irányuló igényeket. Vélemények az online kommunikációs lehetőségekről:

„El se tudnám képzelni ezek nélkül a kapcsolattartást manapság.” (R. 21, nő)

„Szerintem a mai rohanó világban már nem működne a dolog gyors, online megoldás nélkül.” (A. 20, nő)

„Folyton eszembe juttatja, hogy nem lehetek együtt azzal, akit szeretek.” (Sz. 23, ffi)

„Nekem nem lenne elég a levelezés. Nekem kell ez a rögtön visszajelzés, visszacsatolás. Nekem iszonyatosan kell az a tudat, hogy el tudom érni, bármi is van.” (F. 24, nő)

A videohívást minden interjúalany külön kategóriaként hozta fel. A webkamerához való viszonyulás sokfélesége különböző példákkal illusztrálható:

„Látom a helyet, látom a szobáját, hogy körülötte mi zajlik. (...) Így el tudom képzelni, van egy ilyen kis kapaszkodóm.” (F. 24, nő)

„Azt se igazán érzed, hogy a másik lélegzik. Csak egy pixel halmaz, ugyanúgy néz ki, ugyanúgy mozog, mint a másik, csak személytelen.” (F. 27, ffi)

„Nem szeretem a kamerát használni, engem feszélyez. (...) Milyen béna az, hogy látjuk a saját fejünket is.” (D. 24, nő)

„Először néztük egymást egy óráig és ennyi történt. (...) Az a fura, hogy látod és nem foghatod meg. Ez az, ami miatt azt mondanám, hogy meg is nehezíti a dolgokat. Mert látod és ez még fáj is egy kicsit. Mégis használja az ember, mert ilyenek vagyunk.” (M. 22, nő)

4 Összegzés

Kutatási témám az online kommunikáció hatásának vizsgálata olyan párkapcsolatok esetében, amelyekben a felek személyes találkozása nehezen, vagy egyáltalán nem megoldható. A hatás meglétét és jellemzőit az összehasonlítás módszerének segítségével végeztem, amelyet az internet korszak előtti modern és az azt követő posztmodern világok összehasonlítása is végigkísért. A távkapcsolatok, mint a párkapcsolatok egy speciális fajtája, optimális vizsgálati csoportnak bizonyult abban az értelemben, hogy a közelség- távolság fizikai és virtuális vetületei is összehasonlíthatóvá váljanak.

A választott, félig strukturált interjú módszer segítségével sikerült egy alapvető képet formálnom magáról a jelenségről, illetve arról, hogy egyáltalán érdemes-e kutatást végezni ezen a területen, az általam elgondolt módon.

Alapozó kutatás lévén a dolgozatban számos irány, kérdés vetődött fel, amelyek nagy része további kutatást igényel a jövőben.

4.1 A hipotézis felülvizsgálata

A hipotézis alapján az internetes kommunikáció megváltoztatja a távkapcsolatokat, valamint a párkapcsolati struktúrát és a tér-időhöz való viszonyt. Állításomat az eddig áttekintett szakirodalom és az elvégzett kutatás részben alátámasztja. Azonban hozzá kell tenni, hogy a távkapcsolati kommunikáció jellegét és eleve a párkapcsolatok felépítését, valamint a tér-időviszonyulásokat nem célravezető pusztán az internet kontextusában vizsgálni. Érdekes felvetni, hogy az említett változások nem csupán az internet jelenlétének köszönhetőek, hanem eleve a közvetlen emberi kommunikáció átalakulása miatt is. Lehetséges az is, hogy maga az online kommunikáció, illetve az ehhez tartozó eszközök már eleve ezekhez a személyközi változásokhoz igazodtak, illetve lettek kifejlesztve.

4.2 A kutatás folytatásának lehetséges irányai

A választott téma aktualitása véleményem szerint megalapozza a folytatás szükségességét. Számos új irány és téma merült fel a kutatás ideje alatt, amelyeket röviden ismertetek.

Már a kutatás kezdetekor egyértelmű célként szerepelt az, hogy az alapozó kutatás keretein belül elkészült félig strukturált interjúk, és a hozzájuk kapcsolódó kvalitatív elemzés az ezt követő kérdőíves felmérés előkészítője legyen. Az elkészült interjúk segítségével fény derült arra, hogy a téma szempontjából melyek azok a pontok, amelyekre a kérdőíves vizsgálat kérdései épülhetnének. Ezek között szerepel, hogy:

- nagyobb hangsúlyt érdemes fektetni a távkapcsolatokat megelőző párkapcsolati jellemzőkre,
- a különböző online kommunikációs csatornákról és ezek használatáról több és részletesebb kérdéseket feltenni,
- vizsgálni a két nem közti eltérést a válaszok kapcsán.

Illetve hosszabb távon érdemes kitérni további interjúk készítésével arra a témakörre, hogy az internet befolyásolja-e a személyiség, gondolkodásmód, kommunikációs minták alakulását. Szükséges, ám körülményesen megoldható feladat lehet szövegelemzések készítése naplózott internetes beszélgetések, esetleg felvett hanganyagok alapján.

5 Felhasznált szakirodalom

Hivatkozott szakirodalom:

Heidegger, Martin

2004 Lét és idő. Budapest: Osiris.

Luhmann, Niklas

1997 Szerelem, szenvedély. Az intimitás kódolásáról. Budapest: József Attila Könyvtár.

Mikola Gyöngyi

2009 : Szerelmi kaleidoszkóp Villányi László: valaki majd (kritika). In *Jelenkor*, 52/5.

Nyíri Kristóf (szerk.)

- 2002 Mobilközösség – mobilmegismerés: Tanulmányok. Budapest: MTA Filozófiai Kutatóintézete.

Ropolyi, László

- 2006 Az internet természete. Budapest: Typotex.

Váriné Szilágyi Ibolya

- 1994 G. H. MEAD eredeti szerepfogalma és későbbi változásai. In *Szociológiai Szemle*, 4, 3-20.

Vörös Miklós

- 1994 ”Határesetek: Az amerikai antropológia és szociológia kapcsolata történeti perspektívában”, In *Replika*, 15-16, 231-262.

Egyébfelhasznált szakirodalom:

Aczél Petra

- 2009 Korlátok és gátlások – Olvadó határok az újmédia kommunikációban. In H. Varga Gyula (szerk.): *Tanulmányok a kommunikációtudomány köréből. A médianyelv bulvárosodása*. Eger: Líceum.

Anderson, Benedict

- 2006 Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről. Budapest: L'Harmattan.

Loos, Eugéne et al. (szerk.)

- 2008 The social dynamics of information and communication technology. Ashgate.

Griffin, Em

- 2003 Bevezetés a kommunikációelméletbe. Budapest: Harmat.

Mellékletek

Ábrák:

1. ábra: <http://www.jegyzo.hu/kozponti-elektronikus-szolgaltato-rendszer-szabalyozasa-2007-4> letöltve: 2011.03.25.

3. ábra: http://www.maven7.hu/index_hu.php?page=firmnet letöltve: 2011.03.25.

Interjúvezérfonal:

Internetes távkapcsolat:

ALAPADATOK

Életkor

Foglalkozás

Jelenlegi lakóhely

KAPCSOLATRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

Mikor ismerkedtek meg a párjával?

Külföldön élő részére szánt kérdés: Hogy került sor a külföldre költözésre?

Mit szólt ahhoz, hogy kimegy?

Magyarországon előre vonatkozó kérdés: Miért maradt itthon?

Meddig tart a külföldön tartózkodás?

Magát a távolságot milyen állapotnak tekintitek?

Milyen gyakran találkoznak?

Mit gondol, mi a távkapcsolat?

Hogyan vélekedett a távkapcsolati formáról?

Most, mint résztvevő, hogyan vélekedik a távkapcsolati formáról?

Milyen érzéseket váltott ki a tény, hogy párja és Ön távkapcsolatba lépnek?

A szerelem érzete kialakulhat az online kommunikáció segítségével? Önnek mi a tapasztalata, véleménye?

KOMMUNIKÁCIÓ – általában

Használ-e online komm. eszközöket, melyek ezek?

Milyen gyakran?

Mióta használja ezeket az eszközöket? Kikkel?

Jellemzően melyek azok a témák, amelyeket ilyen módon kezel/beszél meg?

Vannak-e olyan témák, amelyeket elképzelhetetlennek tart, hogy ilyen módon tárgyaljon meg?

Mi a véleménye: Az írás jellege, kifejezőereje változott-e az online kommunikációs eszközök használatának hatására?

KOMMUNIKÁCIÓ – a partnerrel

Mennyi időt vesz igénybe az egymással folytatott kommunikáció?

Vannak előre meghatározott időpontok?

Befolyásolja-e mindennapi tevékenységeit az, hogy párjával online kommunikál?

Milyen időközönként használja az o.komm. eszközöket párjával?

Milyen kommunikációs eszközöket vesznek igénybe? Miért?

Mi a véleménye az online kommunikációs eszközökről?

Igaz-e Ön szerint, hogy manapság egyre több a távkapcsolat?

Az online kommunikáció mely formáját kedveli leginkább? Miért?

Ezek az eszközök hogy kapcsolódhatnak a valósághoz? Hogyan látja a virtuális térben és a valóságban lezajló kommunikáció kapcsolatát?

„A távollét szerelmesek közt úgy hat, mint a szél a tűzre: a kis szerelmet eloltja, a nagyot tűzvészé növeli.” (Füst Milán) Mi a véleménye, tapasztalata erről a gondolatról?

Meséljen egy átlagos napjáról (és arról, hol van helye a partnerrel folytatott kommunikációnak?)

A beszélgetéseik során van valamiféle sorrendje a témáknak, ami általában megtárgyalásra kerül?

Beszélgetéseik során melyek a leginkább előtérbe kerülő témák?

Van különbség a beszélgetést illetően a különböző online kommunikációs eszközök között? Hangnem, mód, témák stb.

Van-e olyan témakör, amelyet csak bizonyos kommunikációs csatornán keresztül tart lehetségesnek megbeszélni?

Vannak az online kommunikációs eszközöknek előnyei? (Ha igen) Melyek ezek?

Vannak-e hátrányai?

Gondoljon bele: ha nem állnának rendelkezésre o.komm. eszközök, hogyan tartanák a kapcsolatot? Milyen lenne a távkapcsolat?

A kapcsolattartás ezen formája hogyan befolyásolja a távolsággal kapcsolatos gondolatait?

A kapcsolattartás ezen formája hogyan befolyásolja a távkapcsolattal kapcsolatos gondolatait?

Az online kommunikáció mely formáját részesíti előnyben a partnerrel folytatott kommunikációban? Beszéd, vagy írás? Miért?

Távkapcsolat online kommunikáció nélkül:

ALAPADATOK

Életkor

Foglalkozás

Jelenlegi lakóhely

KAPCSOLATRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

Mikor ismerkedtek meg a párjával?

Külföldön élő részére szánt kérdés: Hogy került sor a külföldre költözésre?

Mit szólt ahhoz, hogy kimegy?

Magyarországon élőre vonatkozó kérdés: Miért maradt itthon?

Meddig tartott a külföldön tartózkodás?

Milyen gyakran találkoztak?

Mit gondol, mi a távkapcsolat?

Hogyan vélekedett a távkapcsolati formáról?

Mint résztvevő, hogyan vélekedett a távkapcsolati formáról?

Milyen érzéseket váltott ki a tény, hogy párja és Ön távkapcsolatba lépnek?

A szerelem érzete kialakulhat az online kommunikáció segítségével? Önnek mi a tapasztalata, véleménye?

KOMMUNIKÁCIÓ – általában

Milyen kommunikációs eszközöket használt?

Milyen gyakran használta ezeket? Kikkel?

Jellemzően melyek azok a témák, amelyeket ilyen módon kezelt/beszélt meg?

Vannak-e olyan témák, amelyeket elképzelhetetlennek tartott, hogy ilyen módon tárgyaljon meg?

KOMMUNIKÁCIÓ – a partnerrel

Milyen formában kommunikáltak?

Milyen szervezést igényelt a kommunikáció?

Jellemzően milyen témák kerültek előtérbe a kommunikáció során?

„A távollét szerelmesek közt úgy hat, mint a szél a tűzre: a kis szerelmet eloltja, a nagyot tűzvészé növeli.” (Füst Milán) Mi a véleménye, tapasztalata erről a gondolatról?

A beszélgetéseik során volt valamiféle sorrendje a témáknak, ami általában megtárgyalásra került?

Kommunikációjuk során melyek voltak a leginkább előtérbe kerülő témák?

Meséljen egy átlagos napjáról (és arról, hol volt helye a partnerrel folytatott kommunikációnak?)

A használt kommunikáció eszköz segítségével folytatott kommunikáció szóhasználatát hogyan jellemezné a személyes találkozáshoz viszonyítva?

A választott kommunikációs forma segített a távolság érzetének csökkentésében? Milyen (más) funkciója volt?

A kapcsolattartás használt formája hogyan befolyásolta a távolsággal kapcsolatos gondolatait?

A kapcsolattartás használt formája hogyan befolyásolta a távkapcsolattal kapcsolatos gondolatait?

Ön szerint a manapság távkapcsolatban élők hogyan boldogulnának Internet nélkül? Mi a véleménye erről?